

**LBRIS**

We know  
books

Florinela Giurgea

**DEPORTAREA ROMILOR  
SUB REGIMUL ION ANTONESCU**

 **CETATEA  
DE SCAUN**

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**  
**GIURGEA, FLORINELA**

**Deportarea romilor sub regimul Ion Antonescu / Florinela**  
Giurcea. - Târgoviște : Cetatea de scaun, 2022  
Conține bibliografie  
ISBN 978-606-537-556-7

94

*Toate drepturile de reproducere, integral sau parțial, prin orice mijloace, inclusiv stocarea neautorizată în sisteme de căutare sunt rezervate. Reproducerea se poate face doar cu acordul scris al editurii, cu excepția unor scurte pasaje care pot constitui obiectul recenziilor și prezentărilor.*

ISBN 978-606-537-556-7  
Copyright Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2022  
email: [editura@cetateadescaun.ro](mailto:editura@cetateadescaun.ro), [www.cetateadescaun.ro](http://www.cetateadescaun.ro)  
<https://www.facebook.com/EdituraCetateadeScaun>  
<https://www.instagram.com/edituracetateadescaun/>

## Cuprins

CUVÂNT ÎNAINTE.....	7
PREFAȚĂ .....	9
I INTRODUCERE.....	13
II CADRUL CONCEPTUAL.....	27
II.1 Cadrul conceptual. Holocaust, Porajmos, Samudaripen.....	27
II.2 Cadrul conceptual. Între genocid și purificare etnică.....	31
II.3 Cadrul conceptual. „Politicile de populație” ale lui Sabin Mănuilă .....	44
III PROBLEMA ROMILOR ÎN ROMÂNIA INTERBELICĂ .....	75
III.1 „Problema evreiască” și „problema țigănească”. Cazul european și cazul românesc .....	75
III.2 Romii în viața socială a României interbelice .....	88
III.3 Teorii rasiale în Europa interbelică.....	99
III.4 Regimul Antonescu și „problema țigănească” .....	121
IV DEPORTAREA ROMILOR ÎN TRANSNISTRIA.....	133
IV.1 O problemă cantitativă: recenzarea romilor și numărul de deportați .....	133
IV.2 O problemă calitativă: motivarea deportării și categoriile celor deportați .....	144
IV.3 „În Transnistria frumoasă”. Situația romilor deportați .....	164
IV.4 Situația romilor rămași în România.....	192
V STUDIU DE CAZ: ROMII ÎN ITALIA FASCISTĂ.....	215
VI REFLECTAREA DEPORTĂRII ROMILOR ÎN PERIOADA POSTBELICĂ .....	225

VI.1 Situația romilor la revenirea din Transnistria .....	225
VI. 2 Deportarea în Transnistria în cadrul proceselor pentru crime de război .....	229
<b>VII CONCLUZII.....</b>	<b>247</b>
VII.1 Considerații privind implementarea „politicii de populație” .....	247
VII.2 Un model nazist al deportării.....	258
<b>VIII BIBLIOGRAFIE .....</b>	<b>277</b>

## I INTRODUCERE

Ocultat voit în perioada comunistă de istoriografia oficială, în România, subiectul Holocaustului din cel de-al Doilea Război Mondial a intrat relativ recent în atenția lumii academice. În cadrul lui, deportarea romilor în Transnistria<sup>1</sup>, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, în timpul în care România condusă de mareșalul Ion Antonescu era aliată cu Germania nazistă, reprezintă un subiect și mai puțin cunoscut la noi, în cadrul publicului larg. Se știe vag că „Antonescu a trimis țiganii la Bug”, măsură despre care unele persoane vorbesc chiar cu o undă de regret în voce, însă majoritatea populației nu cunoaște proporțiile și implicațiile<sup>2</sup>, deși

---

<sup>1</sup> Deportarea romilor este recunoscută de legea românească între măsurile care aparțin de Holocaust, în Ordonanța de Urgență a Guvernului 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, art. 2 alin. d) arătând că „prin holocaust se înțelege persecuția sistematică sprijinită de stat și anihilarea evreilor europeni de către Germania nazistă, precum și de aliații și colaboratorii săi din perioada 1933-1945. De asemenea, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial, o parte din populația romă a fost supusă deportării și anihilării”. Numărul acceptat oficial este de 25.000 de romi deportați în Transnistria. Istoricul Viorel Achim afirmă că numărul de 36.000 de romi deportați, imputat la procesul din 1946 al principalilor exponenți ai regimului autoritar al lui Ion Antonescu, este exagerat, din documente rezultând un număr de 25.000.

<sup>2</sup> Este reprezentativă declarația ex-ministrului Culturii, Daniel Breaz, cu ocazia Zilei internaționale de comemorare a genocidului romilor din perioada Holocaustului, din 2 august 2019, pe care l-a descris ca fiind între acele „momente mai delicate, ca să nu le spunem dificile sau neplăcute” din istoria noastră în care „anumite minorități au avut de suferit”, care l-a plasat direct în tabăra celor care minimizează Holocaustul. Protestele venite din partea spectrului politic, academic, al reprezentanților comunităților romă și evreiască au fost însoțite de cereri insistente de demisie. Ulterior, la sfârșitul lunii, ministrul și-a cerut scuze publice la un post de televiziune „față de cei pe care i-am jignit, sau nu știu”, arătând că el cunoaște bine problema, însă a folosit un termen „prea fin” pentru „ce au îndurat”, subliniind că a fost la eveniment și a depus o coroană de flori „din respect” pentru comunitatea romă, în timp ce „mulți și-au anunțat prezența acolo și nu au venit să depună” și arătând că avea în acea zi o temperatură de 39 de grade. Vezi

acesteia i-au căzut victime mii de oameni care au murit de foame, de frig, de boli ori chiar împușcați – și asta în mai puțin de 2 ani (iunie 1942-martie 1944). Abia după 1990 s-au înregistrat primele analize științifice, ne-propagandistice, ale arhivelor deschise cercetătorilor. Subiectul deportării romilor din România „la Bug” a mai fost explorat în cadrul larg al istoriei Holocaustului ori al acestei minorități din România<sup>3</sup> (în special primul an al deportării), însă documentele de arhivă disponibile, unele publicate recent, altele consultate în premieră, îndreptățesc ideea că se pot realiza și alte studii, centrate pe acest subiect<sup>4</sup>, care să ofere o imagine completă a acestei „politici de populație” întreprinse de regimul Ion Antonescu.

<https://www.mediafax.ro/social/sedinta-foto-de-la-cotroceni-a-lui-iohannis-si-urmarile-ei-deputatul-minoritatii-evreiesti-condamna-declaratiile-lui-breaz-si-colajul-publicat-de-dana-varga-opozitia-cere-o-demitere-18264564>,

<https://www.facebook.com/watch/?v=2400574703529690>, accesate la 10.05.2021.

<sup>3</sup> Jean Ancel, *Transnistria*, București, Editura Atlas, 1998, Viorel Achim, *Țiganii în istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998, Radu Ioanid, *Holocaust in Romania. The destruction of the Jews and the Roma under the Antonescu regime*, Chicago, Ivan R. Dee Publishers, 2000 / *Holocaustul din România. Distrugerea evreilor și țiganilor sub regimul Antonescu, 1940-1944*, București, Editura Hasefer, 2006, Armin Heinen, *România, Holocaustul și logica violenței*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2011, Vladimir Solonari, *Purificarea națiunii, Dislocări forțate de populație și epurări etnice în România lui Ion Antonescu, 1940-1944*, Iași, Editura Polirom, 2015; Lucian Nastasă, Andrea Varga, *Minorități etnoculturale. Mărturii documentare. Țiganii din România (1919-1944)*, Cluj Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2001, Viorel Achim, *Documente privind deportarea țiganilor în Transnistria*, București: Editura Enciclopedică, 2004, Tuvia Friling, Radu Ioanid, Mihail E. Ionescu (ed.), *Raportul final al Comisiei Internaționale pentru Studiarea Holocaustului în România*, Iași, Editura Polirom, 2004.

<sup>4</sup> Materialele referitoare strict la subiectul persecuției romilor în perioada celui de-al Doilea Război Mondial sunt în majoritate covârșitoare editate de activiști romi, care pot fi lesne acuzați de subiectivism în selecția surselor sau al interpretării. În unele cazuri, ele au susținut o agendă politică, cum ar fi Donald Kenrick, Grattan Puxon, *The Destiny of Europa's Gypsies*, New York, Basic Books, Inc. Publishers, 1972, care a constituit un reper important în recunoașterea internațională a persecuției romilor în timpul celui de-al Doilea Război Mondial ca genocid. Vezi și Radu Ioanid, Michelle Kelso, Luminița Cioabă, *Tragedia romilor deportați în Transnistria: 1942-1945: mărturii și documente*, Iași, Editura Polirom, 2009, filmele realizate de liderul rom Florin Cioabă, *Adevărul despre Holocaust* (2012) și organizația Romane Rodimata (Adrian-Nicolae Furtună), *O Samudaripen andar I Romania. Holocaustul romilor din România* (2018).

Abordarea pe care o propun este din perspectiva analizării măsurii deportării romilor în Transnistria ca politică publică, în cadrul „politicilor de populație” ale vremii prognozate și/sau implementate de regimul antonescian în legătură cu minoritățile. Această abordare are și avantajul că permite o urmărire secvențială a subiectului, analiza obiectivă a documentelor, fără a cădea în tentația emoției pe care o transmit, spre exemplu, mărturiile orale ale supraviețuitorilor sau în eventualul subiectivism al activismului rom<sup>5</sup>.

Tema este relevantă în contextul în care subiectul deportării romilor are implicații care se răsfrâng inclusiv în zilele noastre. În perioada de după război, dar mai ales începând din anii '70, a existat un adevărat lobby internațional pentru recunoașterea romilor ca victime ale Holocaustului pe motive rasiale, pentru ca, dincolo de satisfacția recunoașterii / a memoriei, aceștia să poată primi compensații pentru suferințele lor de la statul german, care le-a oferit, printr-o lege intrată în vigoare în 1953<sup>6</sup>, victimelor persecuțiilor naziste, pe motive politice, rasiale sau de credință. În urma unei adevărate bătluii, purtate inclusiv de Uniunea Internațională a Romilor (IRU) și reprezentanți români ai etniei, între care Ion

<sup>5</sup> Vezi în acest sens Petre Matei, „Romi sau țigani? Etonimele – istoria unei neînțelegeri”, în István Horváth, Lucian Nastasă (ed.), *Rom sau țigan. Dilemele unui etnonim în spațiul românesc*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studiarea Minorităților Naționale, 2012, pp. 20-25. În esență, Petre Matei susține că activiștii romi încearcă să aducă sub aceeași „umbrelă”, a denumirii de romi, în mod artificial, grupuri cu identități diferite, pentru a promova „o unitate dorită de elite” și mobilizarea pentru promovarea unei agende politice a unui naționalism rom: „Astfel, se fac eforturi de scriere a unei istorii unificatoare, dându-se atenție originii indiene a romilor (mit fondator), manifestărilor politice din trecut, dar accentul fiind pus pe victimizare: persecuții, robie, sublinierea similitudinilor cu evreii, apariția unor termeni calchiați după antisemitism (antițigănist, antigypsism/ antiziganismus), inventarea de către unii intelectuali romi a unor cuvinte precum Samudaripen sau Porajmos, care să echivaleze în limba romani cu Shoah-ul evreiesc etc.”. Potrivit aceluiași, Uniunea Europeană folosește această denotație, politically correct, doar din motive pragmatice, birocratice.

<sup>6</sup> Legea adoptată de RFG, intrată în vigoare în 1 octombrie 1953, prevedea explicit că urmau să primească aceste compensații persoanele care fuseseră victime ale persecuțiilor pe motive indicate precis, printre care se numărau și cele rasiale. Textul complet al legii este disponibil la adresa <http://www.gesetze-im-internet.de/beg/BJNR013870953.html#BJNR013870953> BJNG003200328, accesat la 10.05.2021.

Cioabă, Nicolae Gheorghe și Petre Rădiță, Germania și-a modificat legislația în materie în anii '80, iar în prezent există posibilitatea ca supraviețuitorii romi ai deportării în Transnistria să primească compensații, așa-zisele „pensii de ghetou”<sup>7</sup>. De-a lungul anilor, au existat mai multe asemenea posibilități, pe plan internațional. Și în România, în prezent, există lege pentru despăgubirea victimelor deportării<sup>8</sup>. Ea este însă extrem de greu de pus în aplicare, din cauza condițiilor, reclamate, de altfel, de mai multe organizații de romi din România<sup>9</sup>, care insistă pe ideea de rasism la nivel instituțional.

Pe de altă parte, creșterea xenofobiei și a sentimentelor antirome, în multe părți ale lumii, sunt probleme recunoscute<sup>10</sup>, cărora Uniunea Europeană, spre exemplu, încearcă să le găsească o rezolvare, deși este supusă, la rândul său, unor presiuni interne - euroscepticism, tendințe autoritariste, avânt al populismului - și crize

<sup>7</sup> Vezi în acest sens <https://www.roma-survivors.ro/ro/pensii-germane/informatii-si-conditii>, accesat la 10.05.2021.

<sup>8</sup> Legea 189/2000 prevede „acordarea unor drepturi persoanelor persecutate de către regimurile instaurate în România cu începere de la 6 septembrie 1940 până la 6 martie 1945 din motive etnice”, beneficiarii expliciți fiind cetățenii români care au fost deportați în ghetouri și lagăre de concentrare din străinătate, au fost privați de libertate în locuri de detenție sau în lagăre de concentrare, au fost strămutați în altă localitate decât cea de domiciliu, au făcut parte din detașamentele de muncă forțată sau sunt supraviețuitori ai trenului morții și respectiv soțul sau soția persoanei asasinată sau executată din motive etnice, dacă ulterior nu s-a recăsătorit.

<sup>9</sup> Vezi spre exemplu petițiile adresate în mod repetat de Centrul de Resurse pentru Comunitate Ministerului Muncii, disponibile la adresa

<https://www.roma-survivors.ro>, accesată la 10.05.2021. Există de asemenea petiții online și alte forme de presiune, printre care happeningul din 12 septembrie 2018, al organizației neguvernamentale Aresel, a activistului rom Ciprian Necula, din fața Ministerului Muncii, intitulat „Batjocură la adresa supraviețuitorilor romi ai Holocaustului”.

<sup>10</sup> Ian Hancock sesizează că romii și Gadje (non-romii) au „o mulțime de probleme unii cu alții”, „problema țigănească” incluzând o serie de acuzații din partea majoritarilor, de la lipsa dorinței de integrare până la fenomene ca cerșetoria, furtul, mizeria, traiul din ajutor social, iar în sens invers - rasismul. El afirmă că, pentru a reuși să le rezolve, va trebui să existe eforturi din partea ambelor părți, „ca într-o căsnicie, cuvintele-cheie fiind comunicarea și compromisul” - Ian Hancock, „Antiziganism – What’s in a Word?”, în (ed.) Jan Selling, Markus End, Hristo Kyuchukov, Pia Laskar and Bill Templar, *Proceedings from the Uppsala International Conference on the Discrimination, Marginalization and Persecution of Roma, 23-25 October 2013*, Cambridge Scholars Publishing, Uppsala, 2013, xxi.

cărora este destul de ușor să li se găsească țapi ispășitori<sup>11</sup>. Antițigănistul – definit drept o formă specifică de rasism, îndreptată împotriva comunității rome și a altora calificați drept „țigani”<sup>12</sup> este, la acest moment, o temă importantă pe agenda Uniunii Europene, care vede în atitudinile antirome înregistrate în mai multe țări<sup>13</sup> aparținând comunității europene o piedică în calea integrării membrilor acestei etnii (integrarea romilor constituie o direcție de acțiune la nivel european), recomandând statelor membre să facă

<sup>11</sup> Romii sunt considerați de mult timp ca fiind printre cei mai vulnerabili cetățeni ai UE (vezi în acest sens Raportul Comunităților Europene, *Situația cetățenilor de etnie romă care circulă sau se stabilesc în alte state membre UE*, 2009, în care se recunoaște faptul că UE întâmpină probleme majore în ce privește integrarea acestor cetățeni, mergând de la expulzările din state membre ca Italia și Franța până la aplicarea modestă a Strategiilor de incluziune). Paul A. Shapiro, director al programului de cercetare aprofundată de la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, declara, într-o emisiune a TVR Cluj, „Transilvania Policromă”, din 2013, dedicată memoriei Holocaustului, că la ora actuală cei mai expuși tendințelor xenofobe sunt romii, dar pot urma și alții. Înregistrarea emisiunii este disponibilă la adresa <https://www.youtube.com/watch?v=TO3SPLUjhJo>, accesată la 10.05.2021.

<sup>12</sup> Termenul, relativ recent, propus de activiștii romi, pune antițigănistul în legătură nu numai cu incidente violente îndreptate împotriva romilor, ci și cu fenomene de discriminare a persoanei, grupului, sau instituționalizată și hate speech (discursul urii), în creștere, mai ales în preajma alegerilor, ceea ce indică faptul că această etnie este din nou o țintă, inclusiv la nivel politic. A fost recunoscut prima dată de Parlamentul European în 2005 într-un document oficial – European Parliament resolution on the situation of the Roma in the European Union (vezi <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2005-0151+0+DOC+XML+Vo//EN>) și ulterior de Consiliul European și Comisia Europeană și a intrat ca atare și în preocupările lumii academice – vezi lucrările conferinței internaționale *Antiziganism – What’s in a Word?* - Uppsala, 2013 și respectiv ale școlii de vară organizate în iulie 2019 la Budapesta de Central European University în cooperare cu Consiliul Europei, având ca temă „Romani Identities and Antigypsyism”. La acest moment, există o serie de organizații și rețele puternice la nivel internațional dedicate combaterii fenomenului, între care se remarcă ERGO – Alliance Against AntiGypsyism, înființată în 2016. De asemenea, grupuri politice precum cel al Verzilor au îmbrățișat această cauză – vezi <https://www.greens-efa.eu/en/article/document/countering-antigypsyism-in-europe/>. Accesate la 10.05.2021.

<sup>13</sup> O cronologie a celor mai importante incidente antirome de după război până în anii 90, în David Crowe, John Kolsti (ed.), *The Gypsies of Eastern Europe*, M.E. Sharpe Inc, New York, 1991. Un inventar al incidentelor antirome din perioada postdecembristă, în Emmanuele Pons, *Țigăni din România – o minoritate în tranziție*, București, Editura Compania, 1999, rapoarte ale Amnesty International, ale Parlamentului European și în broșura editată de EFA, *Countering Antigypsyism in Europe*.

din combaterea acestora o prioritate<sup>14</sup>. UE se preocupă la un mod mai general de combaterea rasismului și xenofobiei<sup>15</sup>, în care vede o subminare a principiilor de toleranță pe care s-a întemeiat Uniunea Europeană, la acest moment îngrijorările principale vizând atitudinile îndreptate împotriva imigranților și respectiv romilor. Parlamentul European a adoptat mai multe luări de poziție pe acest subiect – politic - în ultimii 15 ani, dacă ar fi să ne referim doar la rezoluția adoptată în 2007 privind libera circulație a cetățenilor europeni, legată de măsurile de expulzare luate de statul italian după cazul cetățeanului român de etnie romă Romulus Mailat, acuzat de tâlhăria și uciderea Giovannei Reggiani<sup>16</sup> ori Raportul din 2017 al PE referitor la „aspecte ale drepturilor fundamentale în integrarea romilor: lupta împotriva antițigănistului”<sup>17</sup>.

Pe de altă parte, periodic, se înregistrează încercări de reabilitare sau cereri de anulare a condamnărilor pentru crime de război pronunțate în 1946 în urma procesului celor mai importanți exponenți ai regimului Antonescu<sup>18</sup>, între care mareșalul Ion Antonescu,

<sup>14</sup> Vezi agenda EU Roma Week din 2019, eveniment organizat de Comisia Europeană, Parlamentul European, Comitetul Economic și Social European, Consiliul Europei și municipalitatea din Bruxelles, la care au luat parte decidenți și reprezentanți ai societății civile din statele membre, inclusiv România la adresa <https://www.ardi-ep.eu/roma-week-2019/>. Metodele de combatere a antițigănistului a fost una din temele principale, vezi în acest sens și <https://rm.coe.int/roma-week-concept-2018/1680796082>. Accesate la 10.05.2021.

<sup>15</sup> Vezi în acest sens Decizia-cadru 2008/913/JAI a Consiliului din 28 noiembrie 2008 privind combaterea anumitor forme și expresii ale rasismului și xenofobiei prin intermediul dreptului penal, disponibilă la adresa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008F0913&from=EN>, accesată la 10.05.2021.

<sup>16</sup> Au existat două propuneri de rezoluție, cea adoptată, a grupurilor PSE, Verzi, ALDE și GUE/NGL, la adresa <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-%2f%2fEP%2f%2fNONSGML%2bMOTION%2bP6-RC-2007-0462%2bo%2bDOC%2bPDF%2bVo%2f%2fEN>, accesată la 10.05.2021.

<sup>17</sup> Disponibil la adresa [http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0294\\_EN.html#\\_parti\\_def8](http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0294_EN.html#_parti_def8), accesată la 10.05.2021.

<sup>18</sup> Cazul României nu este singular, dacă ar fi să amintim aici cazurile scriitorilor Wass Albert și Nyirő József. În 2004, s-a încercat revizuirea sentinței de condamnare a lui Wass, în absența, pronunțată în 1946, pentru implicarea în masacrele de la Sucutard și Mureșeni de Câmpie din 1940, cărora le-au căzut victime români și evrei (acesta se bucură de un adevărat cult în zilele noastre). În cazul celui de-al doilea scriitor - un exponent proeminent al Partidului Crucii cu Săgeți fascist - s-a încercat reînnoirea rămășițelor pământești în cadru festiv, la Odorheiu Secuiesc, în 2012,

vicepreședintele Consiliului de Miniștri al regimului său, Mihai Antonescu, generalul Constantin Z. (Piki) Vasiliu și ex-gubernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu, cel mai activ în acest sens fiind fiul celui din urmă<sup>19</sup>. Există un adevărat curent, al unei părți a opiniei publice și al unor lideri de opinie, care susțin că mareșalul Antonescu a fost de fapt un erou<sup>20</sup>, pe nedrept condamnat de exponenții puterii sovietice nou instalate<sup>21</sup>, alături de negări ale existenței Holocaustului în România<sup>22</sup>. Și aceasta în ciuda ironiei faptului că, așa cum remarca

în plină campanie electorală, de o formațiune politică maghiară din Transilvania, Partidul Civic Maghiar, sprijinită de președintele Parlamentului de la Budapesta de la acea dată, Kover Laszlo (FIDESz), ceea ce a generat un scandal imens și tensiuni diplomatice între România și Ungaria.

<sup>19</sup> Pentru metodele folosite de negaționiștii români și cultul lui Ion Antonescu, vezi Alexandru Florian, „Memoria publică a Holocaustului în postcomunism”, în *Revista Polis*, Volumul IV Nr. 1(11), 2016, <https://dilemaveche.ro/sectiune/dileme-on-line/articol/cultul-lui-antonescu-si-reabilitarea-criminalilor-de-razboi> și <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-banality-of-history-and-memory-romanian-society-and-the-holocaust>, accesate la 10.05.2021.

<sup>20</sup> Nici în acest caz fenomenul nu este singular, în 2013, la dezvelirea statuii lui Horthy Miklós din Budapesta, unul dintre vorbitori a afirmat că a fost „ultimul om de stat adevărat al Ungariei” – vezi [https://www.jobbik.com/horthys\\_statue\\_was\\_unveiled\\_budapest\\_city\\_center](https://www.jobbik.com/horthys_statue_was_unveiled_budapest_city_center), accesat la 10.05.2021.

<sup>21</sup> O analiză a acestor curente este oferită de lucrarea lui Bogdan Chiriac, coord. Constantin Iordachi, *The „Retrial” of Marshal Ion Antonescu in Post-Communist Romanian Historiography*, Central European University, Budapest, May 2008, în care subiectul este tratat pe larg, inclusiv în legătură cu necesitățile propagandei oficiale din perioada comunistă și de după 1990.

<sup>22</sup> Astfel de opinii se pot constata atât în rândul unei părți a populației, în publicistică – Ion Coja (*Holocaust în România?*, București, Editura Kogaion, 2002), Teșu Solomonovici (*Mareșalul Ion Antonescu. O biografie*, București, Editura Teșu, 2011) media și bloguri, dar și în unele medii politice extremiste – Noua Dreaptă, Partidul România Mare - și chiar academice. Între cei mai cunoscuți istorici negaționiști, care neagă, minimizează, „trivializează prin comparație” Holocaustul în România, după expresia lui Michael Shafir, ori cer și recunoașterea „Holocaustului roșu” (comunismul) se numără istoricii Gheorghe Buzatu (autorul mai multor cărți-fluviu despre mareșalul Ion Antonescu, pe care le promovează agresiv, inclusiv prin punerea la dispoziție gratuit, online, vezi <http://www.ziaristionline.ro/2015/06/01/dece-maresalul-ion-antonescu-nu-a-fost-criminal-de-razboi-opinia-profesorului-gheorghe-buzatu-si-13-carti-online-gratuit-pe-aceasta-tema/>), Iosif Constantin Drăgan (*Antonescu, Mareșalul României și războaiele de răntregire*, Centrul European de Cercetări Istorice, Veneția, Ed. Nagard, 1986) și Larry Watts (*Romanian Cassandra: Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916–1941*, East European Monographs, Boulder, distributed by Columbia University Press, New York, 1993).

Robert Levy<sup>23</sup>, participarea la Holocaustul a fost recunoscută oficial de statul român încă din 2004 prin *Raportul final* al Comisiei Internaționale pentru Studierea Holocaustului în România (Comisia „Elie Wiesel”). I se adaugă și alte legi din România – Hotărârea de Guvern 672/2004, de instituire a Zilei comemorării Holocaustului, Hotărârea de Guvern 902/2005 privind înființarea Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, Ordonanța de Urgență a Guvernului 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, Legea 107/2006 pentru aplicarea OUG 31/2002 etc. Subiectul este relevant cu atât mai mult cu cât în textul Ordonanței de Urgență 31/2002 privind interzicerea organizațiilor și simbolurilor cu caracter fascist, rasist sau xenofob și a promovării cultului persoanelor vinovate de săvârșirea unor infracțiuni contra păcii și omenirii, se recunoaște faptul că în cadrul Holocaustului – definit ca „persecuția sistematică sprijinită de stat și anihilarea evreilor europeni de către Germania nazistă, precum și de aliații și colaboratorii săi din perioada 1933–1945”<sup>24</sup> - intră și persecuțiile

Un caz care a făcut vâlvă este cel al profesorului Vladimir Iliescu, concediat în 2013 de Universitatea din Aachen după declarația sa de la Academia Română, potrivit căreia „În România au fost persecuții împotriva evreilor (...) 20.000 de evrei au murit din cauza autorității românești, dar nu a fost Holocaustul, dovadă cei peste 300.000 care au supraviețuit în Regat - și au murit mare parte din prostie. (...) Mi-am dat seama că România este deklasată și criticată în mod inutil, pentru un lucru care n-a avut loc. Holocaustul n-a avut loc decât în Ungaria, când Horthy, regentul, a dat ordin și honvezii i-au băgat începând cu Transilvania și i-au trimis direct la Auschwitz. (...) Germania a făcut Holocaustul, Ungaria a făcut Holocaustul, România numai persecuții. E o mare deosebire și eu ca român trăitor în Germania știu importanța acestui lucru, de aceea de curând eu am fost făcut antisemit, ca și prietenul meu, academicianul Răzvan Theodorescu, și ca să închei într-o notă veselă, i-am propus înființarea unui club al antisemiților filosemiți”. Se remarcă cifra vehiculată, de peste 10 ori mai mică în comparație cu cea acceptată oficial. Declarația înregistrată, la adresa: <https://www.youtube.com/watch?v=b26KQRat88Q>. Accesate la 10.05.2021.

<sup>23</sup> Robert Levy, „Transnistria 1941-1942: The Romanian Mass Murder Campaigns (review)”, în *Jewish Quarterly Review*, University of Pennsylvania Press, volume 98, number 3, summer 2008, p. 424.

<sup>24</sup> Textul original al OUG 31/2002 a suferit mai multe modificări, introduse prin Legea 107/2006, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 377 din 3 mai 2006, Legea 187/2012, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 757 din 12 noiembrie 2012, Legea 217/2015, publicată

din perioada celui de-al Doilea Război Mondial, când „o parte din populația romă a fost supusă deportării și anihilării”<sup>25</sup>.

Provocarea acestei teze este cu atât mai mare cu cât, dacă în România a existat o „problemă evreiască” pe agenda publică timp de zeci de ani, marcată de virulente luări de poziție și chiar isterii legate de „pericolul” evreiesc, până la „rezolvarea” prin deportare și ucidere în timpul regimului Antonescu, o „problema țigănească” pare să nu fi existat cu adevărat. Măsurile luate contra romilor par să fi apărut brusc, mai ales că veneau după o perioadă aboliționistă, care dădea o tușă romantică, și o perioadă interbelică în care s-au petrecut fenomene de emancipare și de asimilare accentuată a lor în rândul populației majoritare. Deși nu se poate nega existența unui rasism latent în societate, raportările la romi erau mai degrabă condescendente. Dacă în ceea ce privește evreii, există referiri explicite ale autorităților române la intenția de lichidare a lor fizică, documentele avute la dispoziție nu fac – cu o singură excepție - vreo astfel de referire în cazul romilor. Chiar dacă se enunță etnia, măsura deportării este prezentată mai degrabă într-o notă pozitivă, legată de perspectiva colonizării și nicăieri ei nu sunt subiectul unor atacuri ideologice; mai mult, la procesul din 1946, mareșalul Antonescu a prezentat deportarea ca fiind justificată de rațiuni de ordine publică și de nevoia de brațe de muncă<sup>26</sup>.

Analiza de față ia în considerare un cadru total diferit de cel al omului de astăzi. Deportarea romilor în Transnistria s-a produs în contextul unui război mondial și al unui stat coercitiv, cu tot ce implică aceasta, inclusiv intervenția abruptă în viețile cetățenilor, în numele interesului colectiv, național, de stat. Ca atare, lucrarea prezintă atmosfera, teoriile care au fundamentat „politicile de populație” și teoriile rasiale, pentru ca, pe baza documentelor, să răspundă la câteva întrebări, referitoare la măsură.

în *Monitorul Oficial* nr. 558 din 27 iulie 2015, Legea 157/2018, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 561 din 4 iulie 2018. Prin alte legi, o serie de articole au fost abrogate. Definiția Holocaustului citată, în vigoare, a fost introdusă prin Legea 217/2015.

<sup>25</sup> *Ibidem*.

<sup>26</sup> Vezi în acest sens declarațiile de la interogatoriu și memoriul depus ulterior, în Marcel-Dumitru Ciucă, *Procesul mareșalului Antonescu. Documente*, vol. I și II, Editura Saeculum I.O., Editura Europa Nova, București, 1995.

Prima: dacă deportarea romilor în Transnistria a constituit o politică pe bază rasială sau poate fi explicată prin rațiuni care țineau de ordinea publică, așa cum au susținut tot timpul conducătorii statului din acea perioadă. A doua: dacă această politică publică a fost posibilă datorită contextului istoric, atmosferei generale, rasiste, din Europa de la acea vreme, ori oamenilor – conducătorul statului, mareșalul Ion Antonescu, vicepremierul Mihai Antonescu, comandantul Jandarmeriei, generalul Constantin Z. Vasiliu, guvernatorul Transnistriei, Gheorghe Alexianu, cei care au fost acuzați de crime de război, între care s-a regăsit și deportarea romilor, la „Procesul marii trădări naționale” din 1946, condamnați și executați (și) pentru acestea; sau a fost de natură structurală, înțelegându-i prin aceasta pe cei care trebuiau să pună în practică măsurile luate – corpul jandarmeriei, poliției, cel funcționăresc/birocratic. A treia se referă la existența sau inexistența unui substrat rasist în decizie, implementarea sa și după. Pe parcursul lucrării, am urmărit și dacă pentru respectiva politică publică în domeniul minorității rome (deportarea în Transnistria) mareșalul Antonescu a luat în considerare o nevoie, a analizat oportunitatea, a avut vreo proiecție (ceea ce azi numim studiu de impact), a avut consultări în timpul elaborării, a stabilit metodele, mijloacele, actorii implicați, a decis măsuri de ajustare în timpul implementării, respectiv evaluarea. Problema intenției rămâne centrală în analiza deportării romilor de către autoritățile românești – a fost o politică publică eșuată, cu rezultate dezastruoase în plan uman, o măsură de purificare etnică sau genocid?

Ipoteza principală de la care s-a pornit în această cercetare este că a existat un model al politicilor pe baze rasiale și în măsura deportării romilor în Transnistria, ea nefiind cu nimic originală față de ceea ce s-a întâmplat în alte teritorii aflate sub influența Germaniei naziste<sup>27</sup>. Pe parcursul tezei am verificat acuzația acuzatorului-șef public Vasile

<sup>27</sup> Am plecat de la precedent – trimiterea a peste 5.000 de romi în ghetoul din Łódź de către Germania nazistă în noiembrie 1941 și mortalitatea mare înregistrată în rândul celor deportați (peste 700, în câteva săptămâni), din cauza condițiilor mizere și a tifosului, până la lichidarea lagărului și transferul supraviețuitorilor la Chelmo, în ianuarie 1942. Vezi în acest sens A. Galinski, „Il campo nazista per Zingari a Łódź”, în *Lacio Drom*, n. 2-3, 1984, pp. 21-29.

Stoican din *Procesul marelui trădări naționale*, care a imputat guvernului Antonescu „crimele înfiorătoare” făcute „la ordinul lui Hitler, din proprie inițiativă, sau după exemplul și sugestiile barbariei hitleriste”<sup>28</sup>, subliniind: „câtă identitate de proceduri, câtă identitate de concepție criminală între acești criminali și stăpânii lor hitleriști”<sup>29</sup>. Următoarele ipoteze care au fost verificate sunt împrumutate din declarațiile mareșalului Ion Antonescu. Astfel, a doua ipoteză de lucru se referă la ce a determinat măsura deportării, premisa de la care am pornit fiind legată de necesitatea asigurării ordinii publice în timp de război, invocată tot timpul de mareșal, dar și structura coercitivă a statului și a *Conducătorului însuși*<sup>30</sup>. În fine, ultima ipoteză vine din rezoluția pusă de Ion Antonescu pe un memoriu al prefectului din Oceacov, Vasile Gorsky, care semnala trimiterea abuzivă a multor romi în Transnistria, referitoare la „opera nefastă a Jandarmeriei, care nu a executat cu bună credință” ordinul său. Ca urmare, am analizat și dacă implementarea acestei decizii de deportare a romilor în Transnistria a fost defectuoasă din motive care țin de un corp de Poliție și Jandarmerie și un aparat birocratic slab pregătit din punct de vedere democratic<sup>31</sup>, pe alocuri rasist și chiar rău-voitor și ca atare predispus la abuzuri.

<sup>28</sup> \*\*\* *Procesul marelui trădări naționale. Stenograma desbaterilor dela Tribunalul Poporului asupra Guvernului Antonescu*, Editura Eminescu, 1946, p. 304.

<sup>29</sup> *Ibidem*.

<sup>30</sup> Referindu-se la situația din provincia Transnistria, unde, conform generalului Constantin Z. Vasiliu, „așezarea polițienească nu era terminată”, mareșalul Ion Antonescu i-a indicat acestuia, într-o ședință a Consiliului pentru Afaceri Interne din 25 noiembrie 1941, ca acolo să aplice „principiul pumnului” – vezi ed. Marcel-Dumitru Ciucă, Maria Ignat, *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, vol. V, Arhivele Naționale ale României, București, 2001, p. 201.

<sup>31</sup> Acest aspect este sesizat atât de Francisco Veiga (*Istoria Gărzii de Fier, 1919-1941. Mistica ultranaționalismului*, Editura Humanitas, 1995) cât și de Armin Heinen (*Legiunea „Arhanghelului Mihail”. Mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, ed. a II-a, Editura Humanitas, București, 2006). Dacă primul descrie România de la acea dată ca o țară unde forțele polițienești operau arestări abuzive destul de frecvent - „Brutalitatea polițienească, fără nicio deosebire, împotriva oricărui posibil dușman al ordinii publice stabilită era o practică foarte răspândită în statul roman și în altele asemănătoare din toată Europa, în care regimul liberal-burghez nu era sprijinit de un amplu consens social: așa se întâmpla în Spania, în Portugalia sau în Italia, în aceeași perioadă. (...) bătaia, arestările arbitrare, traficul de influență și corupția de tot felul erau probleme de rutină” (p. 78), cel de al doilea este și mai explicit când vorbește despre „despoticii